

RELATĂRILE LUI JOHANN RUDOLPH SCHMIDT DESPRE PRINCIPATELE ROMÂNE LA 1643

de Mihai GEORGIȚĂ

O categorie importantă de surse documentare pentru istoria românilor au fost cele de proveniență străină. Ele au substituit în multe rânduri izvoarelor interne sau au umplut golul de informație și au adus alte precizări, pe care documentele create și păstrate pe teritoriul României în arhive și biblioteci nu le conțineau. Prin urmare, cercetarea și valorificarea lor s-a impus ca o preocupare permanentă a istoricilor români, am putea spune chiar de la începuturile istoriografiei noastre. De la celebra colecție de documente Hurmuzaki și până în prezent s-a simțit mereu nevoia ca izvoarele istorice externe să fie publicate separat în cataloage și colecții de documente, tocmai fiindcă ele s-au individualizat prin valoarea lor. Cu titlu de exemplu putem aminti în privința aceasta contribuțiile Arhivelor Naționale Istorice Centrale și remarcabila culegere îngrijită de Maria Holban: “Călători străini despre țările române”.

În cele ce urmează încercăm să prezentăm un alt izvor extern inedit care considerăm că va putea să întrească seria de mărturii ale călătorilor străini despre țările române în veacul al XVII-lea. Este vorba de relatările lui Johann Rudolph Schmidt, un emisar oficial al Imperiului habsburgic la Poarta otomană. Spre deosebire de majoritatea documentelor de acest gen care sunt rezultatul unor observații directe din timpul unor călătorii în diverse scopuri prin principatele române, însemnările acestui oficial imperial sunt redactate pe baza surselor indirecte de care dispunea la Constantinopol. Dar întrucât acestea se referă în principal la situația politică a principatelor, situație ce depindea în mare măsură de politica Istanbulului, nu pierde astfel din importanță, ci dimpotrivă dobândesc un plus de valoare, fiind realizate prin prisma unei viziuni de ansamblu și a informațiilor din culisele Seraiului. De fapt, relatările lui Johann R Schmidt sunt un tablou sinoptic întocmit în anul 1643 despre situația politică a principatelor române din timpul principilor Rakotzi Gheorghe I, Matei Basarab, Vasile Lupu. Desigur, i se poate reproșa lipsa de obiectivitate și uneori imprecizie, deoarece informațiile le-a obținut nemijlocit de la chaimacamii și emisarii acestor principii la Poartă, care erau firește subiective. Însă, în mod evident relatările lui sunt trecute prin filtrul propriilor opinii, ceea ce face din textul conceput de el un document istoric de certă însemnătate. În termeni moderni l-am putea numi pe autor un analist politic.

Relatările sunt structurate pe trei părți, având ca titlu numele principilor. Prima parte¹ și cea mai redusă se referă la Principele Transilvaniei Gheorghe Rakotzi despre care mărturisește că nu-l cunoaște personal, ci numai din cele auzite de la turci, de aceea nu-l descrie ca pe domnii români. Dar totuși își exprimă o părere, făcându-i o caracterizare morală din perspectiva legăturilor cu imperiul Habsburgic. “Mie nu-mi place și el dintre toți cei care au mijlocit pacea cu Împăratul Nostru... pare nesincer”. Rakotzi în schimb i-a fost recomandat cu pritenie de ambasadorii săi la Istanbul, cu toate că a făcut rele oficialii

¹ ANIC-București, *Microfilme Austria*, rola 225, cadrul 774-775.

Împăratului Austrei. Mai mult, a cerut permisiunea și ajutorul turcilor să atace Ungaria, intrând în conflict deschis cu austriecii, și a aflat de la fostul emisar transilvănean la Poartă că principele său avea, de asemenea, relații cu Franța, un alt adversar al habsburgilor. Acest din urmă fapt ne demonstrează cu prisosință că multe secrete puteau fi deconspirate în atmosfera Seraiului. El observă cum Rakotzi cu abilitate a căutat prietenia cu Poarta pentru a i se ierta vechile și multele greșeli și pentru a nu-și face dușmani, astfel că încearcă să se țină bine și cu turcii și cu austriecii. Dar excesele față de Împăratul austriac le-a comis fără încetare la Poartă, și nu știe cum va reacționa acesta. Totuși a remarcat că și turcii nu-i acordă mare încredere. Fostul sultan Murat a ținut pe Moise Sekely la Poartă cu scopul de a-l investi principe al Transilvaniei, fapt ce a întreținut invidia și îngrijorarea lui Rakotzi, punându-l mereu într-o poziție defensivă. Principele Transilvaniei-subliniază emisarul- avea o prietenie strânsă cu Matei, domnitorul Valahiei, și Vasile Lupu, domnitorul Moldovei. S-a remarcat în special atunci când între cei doi s-au produs neînțelegeri și a intervenit să-i împace, dar nu a reușit nimic cu “aceste spirite războinice”. Așa îi considera J R Schmidt pe principii români.

A doua parte a relatării² este consacrată lui Matei Basarab și relațiilor sale politice cu Poarta și în principal cu Vasile Lupu. Emisarul dispunea de suficiente date pentru a-l caracteriza pe acest voievod. “Voievodul de acum al Valahiei Matei, un bărn și încercat războinic, din sânge vechi de voievod, care mai mult prin personalitatea sa și-a dobândit tronul decât prin alt mijloc și a primit un asemenea renume între turcii, încât ei l-au considerat un rebel și un alt Mihai Voievod”. O încercare periculoasă s-a abătut asupra acestui principe, când cu câțiva ani în urmă, Alexandru, fiul domnitorului Moldovei de atunci, care a fost trimis chezaș la Poartă, primind încuviințarea acesteia, a adunat o oaste de turci și de tătari și a pornit să ocupe tronul Valahiei. Însă Matei i-a învins și pe mulți a omorât, iar apoi s-a dus personal la Poartă unde a fost cățănit și i s-a recunoscut calitatea de principe. În acel timp era Sultan Murat, care nu era încă furios pe principii români, altfel, apreciază oficialul austriac, că nu știe cum ar fi scăpat cu viață. Vasile Lupu a considerat o perioadă că i se cuvine lui Valahia. Astfel, prin ajutorul caimacamului său la Poartă a reușit să obțină acordul Sultanului să intre în Valahia. Dar Matei Basarab l-a întâmpinat cu oastea sa la o trecătoare spre Valahia, unde i-a zdrobit armata lui Lupu, care însuși abia a mai scăpat cu viață. Din nou a mers la Sultan să fie reconfirmat ca principe, în schimb a trebuit să-i cruce viața caimacamului lui Lupu, Mehmed pașa. Prin ultimul emisar polonez, pe care J R Schmidt l-a cunoscut personal, Matei s-a plâns că principele Transilvaniei nu i-a sărit în ajutor. De aceea, însuși domnitorul muntean a trecut în Transilvania unde a încheiat un acord cu Rakotzi ca în caz de pericol să se sprijine reciproc și la nevoie să afle în Transilvania un loc unde să se poată retrage. Domnitorul Valahia avea relații bune și cu polonezii, fapt dedus de emisarul austriac din corespondența pe care Matei o întreținea cu aceștia.

După înțelegerea cu Rakotzi, Matei Basarab de două ori s-a opus cu armele ordinelor împăratului turc, culpă ce nu a putut să fie iertată de acesta. Prin urmare, cu turcii a luptat mai mult decât cu principele Moldovei, și cu toate că s-a încheiat pace a trebuit să rămână vigilant.

În comparație cu Vasile Lupu, Matei avea prea puține relații cu grecii din Fanar care slujeau la Poartă. Avantajul lui Matei era însă, după aprecierea acestui oficial, faptul că cei mai buni servitori de la Seraiul Sultanului, între care se remarcă Cristea Aga, erau de partea sa.

J R Schmidt remarcă cum a crescut permanent tributul plătit de țările române turcilor. Astfel dacă în anii trecuți Valahia plătea 60000 taleri, în timpul ultimului principe s-a ajuns la 130000, fără peșcheșuri și alte dări extraordinare pe care trebuia să le dea la Poartă. Iar pe baza impozitelor obișnuite; vite, măgari, sare, miere, ceară și altele, acesta estimează

² *Ibidem*, cadrele 776-778

un întreg de 350000 taleri. Legat de acestea este interesantă următoarea constatare, deși lipsită de argumente solide. “Nu lipsește din Valahia și multe extraordinare impozite și alte impuneri, fapt pentru care mulți șerbi au fugit în Transilvania”.

Un asemenea popor războinic cu un principe la fel de războinic, poate aduna o armată de 10000 de oameni puternici. “Când este necesar și un conducător este dispus să plătească, aproape că nu sunt soldați mai buni ca moldovenii și valahii”-remarcă acesta.

Oficialul mărturisește că el însuși a purtat corespondență cu Matei în privința situației misionarilor catolici din Valahia, recomandându-i să fie protejați și respectați, iar acesta i-a dat numai răspunsuri favorabile. De asemenea, menționează că a fost vizitat de agenții valahi la Constantinopol, cărora le-a arătat la rândul său multă cinste și respect și pe care îi consideră ca fiind buni spioni. În finalul acestei părți face următoarea încheiere: “ în fine eu spun despre Matei că este un principe respectat, că este considerat un mare potentat, că la turci are o trecere bună, dar el este acum la o vârstă înaintată și de aceea în Valahia se prevăd schimbări”.

Cel mai consistentă parte o dedică lui Vasile Lupu³. După ce-i face o scurtă caracterizare, arată cum a ajuns pe tronul Moldovei acest domnitor. Un om în vârstă de 50 de ani, o persoană repectabilă, o natură puternică, însă știe din cele auzite că a produs mari scandaluri datorită legăturilor sale extraconjugale. L-a întâlnit personal la Constantinopol în urmă cu câțiva ani și de două ori la caimacam și defterdar, altfel nu-l cunoaște decât indirect prin veștile și zvonurile care circulă despre el. De pildă, a auzit că a fost un curtean, fals arnăut sau albanez, infidel propriului său voievod Moise Vodă. Când a fost trimis cu afaceri la Poartă a uneltit împotriva lui Moise cerând principatul pentru el. În schimbul sumei tributului adunat pe un an de zile, un defterdar de atunci cu mare influență la Poartă i-a promis scaunul Moldovei. Astfel Moise a fost alungat în Polonia și Vasile Lupu a mers la Constantinopol pentru a primi caftanul. În urma acestor fapte polonezii l-au primit de la început cu mare aversiune pe noul principe moldovean. Bunăoară, un internunțiu polonez a protestat atunci la Poartă ca să nu-l numească pe Lupu în locul lui Moise, ori să trimită un alt principe, altminteri polonezii o să-l alunge, deoarece nu l-ar dori în nici un chip ca vecin. Protestele au rămas fără urmări. Oficialul imperial consideră că adversitatea polonezilor și plângerile împotriva lui Lupu au creat în cele din urmă un avantaj la Poartă pentru el, devenind agreeat de turci, dușmani ai polonezilor, dar în termen lung această dușmănie l-a prejudiciat. A căutat Vasile Lupu să-l atragă de partea sa cu diferite cadouri pe generalul polonez, Kenigspolski, un bărbat cu spirit, pentru a nu mai purta de grijă Poloniei. Însă această inițiativă a rămas fără roade.

Domnitorul Vasile Lupu era un individ ambițios cu largi aspirații, care nu pregeta să-și epuizeze toate resursele și să parcurgă toate căile pentru atingerea unui scop. În acest mod, aproape toți solii polonezi care mergeau la Poartă prin Moldova n-au putut să-l ocolească pe Vasile Lupu, care-i întâmpina cu multe reverențe și a încercat prin ei să câștige bunăvoința regelui.

În egală măsură era un om mândru și grandilocvent, insista să le prezinte emisarilor toată măreția sa. De un fapt însă trebuia să se ferească sau să-l asundă în fața lumii. După ce lui i-a murit prima soție, nu a mai avut loc altă căsătorie cu vreo femeie nobilă, ci a căutat frumusețe feminină și concubine în popor. O dată a trimis pe oamenii lui să-i aducă fiica unui om sărac, se pare un turc, iar când din cauza altor concubine s-a ajuns la gelozie și neînțelegeri a făcut-o cadou unui tânăr venețian pe nume Grillo, fiu de dragoman venețian la Poartă, care la rândul său a ajuns dragoman.

Între Vasile Lupu și Matei Basarab era o dușmănie permanentă, sesizează fără dificultate emisarul imperial; o dușmănie ce le-a solicitat o mare parte din energie și avere. Cauza acesteia J. R. Schmidt o află în persoana lui Court Celebi, un grec foarte respectat în cercurile politice ale Seraiului. Acesta proteja când pe un principe când pe celălalt în

³ *Ibidem*, cadrele 779-783.

funcție de interesele sale materiale. Pentru a-i împăca, acesta a pus cheazășie suma de 40000 de taleri, care trebuia să fie depusă jumătate de unul, jumătate de altul, la Bairam Pașa la Istanbul. Vasile Lupu a dat mai mult pentru a-și spori influența, lucru de care a aflat Matei și s-a supărat, cerând să i se restituie suma. Datorită altor compromisuri și uneltiri regizate de domnitorul moldovean s-a ajuns prin intermediul caimacamului de atunci Mehmed pașa să se solicite mazilirea lui Matei Basarab. Dar numai printr-un noroc a ajuns Matei să-și păstreze tronul, sesizează lapidar oficialul imperial. Probabil din lipsa surselor certe, acesta lasă loc hazardului să explice derularea evenimentelor. Informații prețioase deține despre aportul dragomanului venețian la conflictul dintre cei doi domnitori. Între timp-ni se prezintă în continuare- s-a descoperit la Cancelarie o scrisoare semnată de dragomanul venețian Antonio Grillo, prin care se dezvăluie complicitatea acestui venețian cu Matei Basarab în afacerile politice de la Poartă. Când Antonio Grillo a aflat de o astfel de dezvăluire, a trecut cu totul de partea lui Vasile Lupu, acceptând căsătoria cu femeia amintită, pe care i-a cadorisit-o principele moldovean. Deși acest venețian era reprezentantul negustorilor săi la Poartă și profesor de teologie catolică, el era mai mult partizanul grecilor, aducând astfel multe deservicii celor care l-au împuternicit să-i reprezinte.

J. R. Schmidt remarcă, de asemenea, și excelentele relații ale domnitorului moldovean cu tătarii, aliați de încercare în conflictele sale cu Matei Basarab. În anul 1642, Vasile Lupu a trimis cu osteneală și cu multe daruri pe emisarii săi la Moscova și la hanul cazacilor, pentru a mijloci obținerea cetății Assak în favoarea turcilor, sperând că, în compensație, Sultanul îl va răsplăti și cu titlul de domn al Valahiei. Însă strădaniile lui au fost zadarnice, fiindcă atunci când emisarii lui au ajuns la Marele Vizir cu cererea răsplăteii, acesta le-a răspuns că "prin oastea Sultanului și nu prin mijlocirea lui Vasile Lupu vor redobândi Assakul, de aceea să nu mai facă nimic și să nu mai ceară altele, că ar trebui să se mulțumească cu principatul moldav". Acest răspuns i-a demonstrat lui Vasile Lupu că nu se poate bizui pe turci și la pus pe gânduri.

Medicul personal al domnitorului moldovean, Scogardi, prieten de nădejde a lui J. R. Schmidt l-a informat că principele său a început să țină corespondență cu Matei Basarab pentru a ajunge la un acord. În acest sens, oficialul imperial îi face câteva propuneri cu privire la căile de negociere, cu care Scogardi să-l sfătuiască pe Vasile Lupu. Principala propunere era apelul ambilor domnitori la intermedierea și garanția împăratului habsburgic, acțiune din care aveau de profitat toate părțile. Însă el crede că amicul său Scogardi nu i-a adus acestea la cunoștință principelui moldovean, deoarece nu i-a mai scris nimeni. Prin urmare, Vasile Lupu s-a reorientat către Poartă, încercând din nou să-l distrugă pe vecinul său valah.

În încheiere J. R. Schmidt vorbește de nesfârșita cheltuială a acestor principii pentru a-și menține tronul. Astfel, el menționează cum ambii domnitori expediau anual către Poartă, în afara tributului destul de mare, sume extraordinare de bani. Matei Basarab care avea tributul mai mare decât Vasile Lupu, cu toate că avea un venit mai mic, dădea aceleași sume ca și omologul său la Sultan și la principalii conducători ai imperiului. Dar nici grecii influenți nu erau neglijați. Dimpotrivă, pe lângă frumoase cadouri în bani, primeau de la aceștia și multe produse. Majoritatea acestor cheltuieli le suporta poporul, de aceea mulți au luat calea pribegiei, rămânând aceste țări mai mult pustii. Dar cel mai faimos pentru "generozitatea" sa era principele Moldovei. O mare cantitate de provizii a primit de la Vasile Lupu și fostul ambasador olandez la Poartă, Cornelius Maga, care era de asemenea unul din reputații săi agenți la Istanbul, așa cum era și dragomanul venețian Antonio Grillo. La Paști și la anul nou Vasile Lupu trimetea de fiecare dată pentru oameni săi greci un cadou de 6000 de taleri în bani sau în valoarea lor. De asemenea, Patriarhul grec de la Constantinopol(Istanbul) primea în fiecare an de la principele Moldovei 5 până la 6 mii de taleri. Cu opt luni în urmă a trimis Patriarhului de la Ierusalim 40000 de taleri. În Istanbul finanța ridicarea multor clădiri și cumpăra case una după alta. Scogardi l-a informat că

domnitorul său ar avea o avere de 2 milioane de taleri, fără alte mărunțișuri. Mirat, J. R. Schmidt se întreba de unde a adunat acesta atâta avere.

Aceste relatări ale oficialului imperial au ajuns la curtea Împăratului habsburgic și probabil au influențat viitoarea politică a austriecilor în sud-estul Europei.

J. R. SCHMIDTS BERICHTE ÜBER DIE RUMÄNISCHEN FÜRSTENTUMEN IN 1643

Zusammenfassung

Diese Berichte von J. R. Schmidt sind meinen Auskünften nach in der rumänischen Historiographie unbekannt. J. R. Schmidt reiste nicht durch die rumänischen Fürstentümer, aber er hatte die Nachricht im allgemein über diese von den öffentlich-staatlichen im Instambul abgeordneten Sendboten der rumänischen Fürsten erfahren. Seine Berichte offenbaren nicht die ausgezeichneten Informationen für die Historiographie, aber sie sind wichtig auf der Weise, in welcher sie von J. R. Schmidt dargestellt werden, weil er die politische Lage der rumänischen Fürstentümer in ehemaligen Zeiten analisiert hat.